

یک‌مشت‌شن

یا

قدرت‌دین‌مدرسانه‌های نوین

نویسنده

رضا سیف‌پور

|                      |                                                         |
|----------------------|---------------------------------------------------------|
| سرشناسنامه           | : سیف پور، رضا، ۱۳۵۰                                    |
| عنوان و نام پدید آور | : یک مشت شن یا قدرت در عصر رسانه‌های نوین / رضا سیف پور |
| مشخصات نشر           | : تهران، مبین اندیشه، ۱۳۹۳                              |
| مشخصات ظاهری         | : ۳۶۰ ص                                                 |
| شابک                 | : ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۲۳۹ - ۱۵۲ - ۰                             |
| وضعیت فهرست نویسی    | : ۱۰۰۰۰۰ ریال                                           |
| یادداشت              | : فیا                                                   |
| موضوع                | : عنوان اصلی                                            |
| مناسه افزوده         | : قدرت (علوم اجتماعی)                                   |
| رده بندی کنگره       | : رسانه‌های گروهی - جنبه‌های اجتماعی                    |
| رده بندی دیسی        | : رسانه‌های گروهی - تأثیر                               |
| شماره ثبت ملی        | : ۱۳۹۲ ی ۸ ۹۵ / س / JC ۳۳۰                              |
|                      | : ۳۰۳/۳                                                 |
|                      | : ۲۳۳۰۸۸۴                                               |

نام کتاب: یک مشت شن (قدرت در عصر رسانه‌های نوین)

مؤلف: رضا سیف پور

طرح جلد: مهرداد منشی

ناشر: مبین اندیشه

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۳

چاپخانه: گنج معرفت

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۲۳۹ - ۱۵۲ - ۰

دفتر تهران: خیابان قزوین - خیابان سبحانی - خیابان ارادین - فلاح پلاک ۲۱۹

همراه: ۰۹۱۲۳۹۰۸۴۷۵

دفتر قم: خیابان معلم - معلم ۱۰ - کوچه ۵ (شهید فلسفی) پلاک ۱۵

همراه: ۰۹۱۲۶۵۱۸۰۳۶ تلفکس: ۰۳۷۷۴۸۳۷۰ - ۰۱۵

[www.mobineandishe.ir](http://www.mobineandishe.ir)

[rezaseifpour@yahoo.com](mailto:rezaseifpour@yahoo.com)

ارتباط با مؤلف:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ  
الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ  
هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ

(سوره مبارکه الزمر، آیه ۱۸)

Those who listen to the word, then follow the best of it;  
those are they whom Allah has guided, and those it is who  
are the men of understanding.

آن کسانی که به سخن گوش می دهند و از بهترین آن پیروی می کنند،  
ایشانند کسانی که خداوند هدایتشان کرده و اینان خردمندانند.

اکنون یک ساختار قدرت اساساً متفاوت در حال شکل گرفتن است  
رخه‌ای در قالب نوع کهن در زندگی اجتماعی و روزمره پدید آمده است...  
تجدید ساختار قدرت روابط قدرت یکی از نادرترین رویدادها در تاریخ بشر را  
به دنبال آورده: یک انقلاب در ماهیت قدرت.

الوین تافلر»

## فهرست مطالب

| صفحه | عنوان                                       |
|------|---------------------------------------------|
| ۱۱   | پیشگفتار                                    |
| ۱۳   | آغاز سخن                                    |
| ۲۱   | فصل اول: مفاهیم اولیه رسانه‌های تصویری      |
| ۲۳   | ۱. مفاهیم اولیه                             |
| ۲۴   | ۱-۱. رسانه                                  |
| ۲۶   | ۱-۲. فضای مجازی                             |
| ۲۷   | ۱-۳. شبکه‌های اجتماعی                       |
| ۲۹   | ۱-۴. رسانه‌های نوین                         |
| ۳۴   | ۱-۵. قدرت سیاسی                             |
| ۴۰   | ۱-۶. دولت                                   |
| ۴۱   | ۲. مبانی نظری بحث                           |
| ۴۲   | ۲-۱. تحول مفهوم قدرت و نظریه‌های پیرامون آن |
| ۴۴   | ۲-۱-۱. قدرت از منظر توماس هابز              |
| ۴۶   | ۲-۱-۲. قدرت از منظر جان لاک                 |
| ۴۷   | ۲-۱-۳. قدرت از منظر سایر اندیشمندان         |

- ۴۹-۱-۲. لوکس و نگرشی بنیادین به مفهوم قدرت.....
- ۵۳-۱-۲. قدرت از منظر مکاتب انتقادی.....
- ۵۳-۱-۲. فوکو و نگاهی نو به قدرت.....
- ۵۶-۱-۲. تافلر و جابجایی در قدرت.....
- ۵۸-۱-۲. جوزف نای و آینده قدرت.....
- ۶۱-۱-۲. کاستلز و قدرت شبکه‌ای.....
- ۶۵-۲-۲. تاریخی رسانه‌ها.....
- ۶۷-۱-۲. ۱. بیشترین کارکرد رسانه‌ها.....
- ۶۹-۲-۲. ۲. ویژگی‌های امکانات ارتباطی نوین.....
- ۷۳-۲-۲. ۳. رسانه نظریه‌ی رایج.....
- ۷۵-۱-۳-۲-۲. ۱. مارشال مک‌لوهان: رسانه، پیام است.....
- ۷۶-۲-۳-۲-۲. ۲. جان تامپسون: رسانه و مدرنیسم.....
- ۷۷-۳-۳-۲-۲. ۳. هربرت شیلر: ارتباطات و سلطه‌مداران.....
- ۷۸-۴-۳-۲-۲. ۴. الوین تافلر: رسانه‌ها ابزارهایی قوی.....
- ۷۹-۵-۳-۲-۲. ۵. مولانا: انقلاب دیجیتالی و تعریفی جدید از سیاست و قدرت.....
- ۸۰-۶-۳-۲-۲. ۶. یورگن هابرماس: رسانه و حوزه عمومی.....
- ۸۱-۷-۳-۲-۲. ۷. مانوئل کاستلز: جامعه شبکه‌ای محصول فن آوری نوین ارتباطات.....
- ۸۲-۸-۳-۲-۲. ۸. نظریه کارکرد پیام‌های ارتباطی.....
- ۸۴-۴-۲-۲. ۴. نظریه رسانه‌های نوین.....
- فصل دوم: ماهیت جدید قدرت سیاسی در عصر رسانه‌های نوین.....**
- ۹۵-۱-۲. ۱. شبکه‌های اجتماعی، انقلابی در ابعاد جهانی.....
- ۱۰۶-۲-۲. ۲. رسانه‌های نوین، سیاست نوین.....

|     |                                                                  |
|-----|------------------------------------------------------------------|
| ۱۰۹ | ۲-۲-۱. تغییر در شیوه ارتباطات سیاسی                              |
| ۱۱۱ | ۲-۲-۲. گسترش رویکرد پویولیستی دولت ها                            |
| ۱۱۳ | ۲-۲-۳. تغییر در مفهوم دموکراسی                                   |
| ۱۱۸ | ۲-۲-۴. تغییر در مفهوم شهروندی                                    |
| ۱۲۰ | ۲-۲-۵. تغییر جایگاه احزاب و رهبران سیاسی                         |
| ۱۲۴ | ۳-۱. رسانه های نوین، قدرت و دولتها                               |
| ۱۳۳ | فصل سوم: رسانه های نوین به مثابه ابزار قدرت در دست شهروندان..... |
| ۱۳۶ | ۳-۱. مهمترین شبکه های اجتماعی                                    |
| ۱۴۰ | ۳-۱-۱. فیس بوک                                                   |
| ۱۴۴ | ۳-۱-۲. توئیتر                                                    |
| ۱۵۰ | ۳-۱-۳. یوتیوب                                                    |
| ۱۵۰ | ۳-۱-۴. ویکی پدیا                                                 |
| ۱۵۴ | ۳-۲. شبکه های اجتماعی ابزار قدرت                                 |
| ۱۵۸ | ۳-۲-۱ حوزه خارجی (سایر کشورها)                                   |
| ۱۵۹ | ۳-۲-۱-۱. تروریست های طالبان در توئیتر و یوتیوب                   |
| ۱۶۱ | ۳-۲-۲-۱. شبکه های اجتماعی و انقلابات عربی                        |
| ۱۶۷ | ۳-۲-۳-۱. تحولات مصر و شبکه های اجتماعی                           |
| ۱۷۰ | ۳-۲-۴-۱. افشاگری های ویکی لیس                                    |
| ۱۷۳ | ۳-۲-۵-۱. انقلابات رنگی                                           |
| ۱۷۶ | ۳-۲-۶-۱. جریان قری پارک (پارک تقسیم) در ترکیه                    |
| ۱۸۲ | ۳-۲-۲. حوزه داخلی (ایران)                                        |
| ۱۸۲ | ۳-۲-۲-۱. رسانه های نوین ابزار دیپلماسی نوین آمریکا در ایران      |

|          |                                                                               |
|----------|-------------------------------------------------------------------------------|
| ۱۸۶..... | ۳-۲-۲. حوادث پس از انتخابات ۸۸.....                                           |
| ۱۹۰..... | ۳-۲-۳. ماجرای زورگیری در تهران.....                                           |
| ۱۹۱..... | ۳-۲-۳. واکنش فضای مجازی به زلزله آذربایجان شرقی.....                          |
| ۱۹۵..... | <b>فصل چهارم: راهبرد دولت‌ها نسبت به رسانه‌های نوین.....</b>                  |
| ۲۰۵..... | ۱-۱. رویکرد قدرت مطلق رسانه‌ها و منفعل بودن مخاطبان.....                      |
| ۲۰۷..... | ۲-۱. رویکرد قدرت محدود رسانه‌ها و فعال بودن مخاطبین.....                      |
| ۲۲۱..... | <b>نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....</b>                                            |
| ۲۳۱..... | چند پرسش برای اجرا.....                                                       |
| ۲۳۲..... | ۱- تمایز نهادها با مفهوم دولت و نظام حکومتی.....                              |
| ۲۳۴..... | ۲- ارتقای سطح مشارکت رسانه‌ای جامعه.....                                      |
| ۲۳۶..... | ۳- محدود کردن فیلترهای اینترنتی در حد آن.....                                 |
| ۲۳۷..... | ۴- حذف سانسورها و اطلاع‌رسانی سریع و کارآمد.....                              |
| ۲۳۸..... | ۵- جلب مشارکت مردم با طرح شفاف نام‌ها و اهداف.....                            |
| ۲۳۸..... | ۶- فعال نمودن احزاب سیاسی.....                                                |
| ۲۳۹..... | ۷- ترویج آزادی‌های بیان.....                                                  |
| ۲۳۹..... | ۸- لغو انحصارهای رسانه‌ای.....                                                |
| ۲۴۰..... | ۹- گسترش فضای دموکراتیک در جامعه.....                                         |
| ۲۴۰..... | ۱۰- به حداقل رساندن نقش دولت در امور جاری و فعال نمودن نهادها و غیردولتی..... |
| ۲۴۲..... | ۱۱- پیگیری جدی سیاست پاسخگویی توسط دولت‌ها.....                               |
| ۲۴۴..... | ۱۲- استفاده از مزایای شبکه‌های اجتماعی به عنوان فضای تعاملات و گفتگوها.....   |
| ۲۴۷..... | <b>سخن آخر.....</b>                                                           |
| ۲۴۹..... | <b>فهرست منابع.....</b>                                                       |



## پیشگفتار

این اثر با بررسی مفهوم «قدرت سیاسی» و نیز تأکید بر نقش «رسانه‌های نوین» در شکل‌گیری مفهوم «قدرت» در هزاره سوم، سعی می‌کند تا نگاهی داشته باشد به اوضاع پیش‌پا نهی حاضر که بیش از هر چیز تحت تأثیر جریان آزاد اطلاعات و تکنولوژی جدید ارتباطی قرار دارد. از این منظر ما می‌توانیم این عصر را دوران پرتلاطم «منازعات قدرت» بدانیم!؛ منازعاتی برای دولت‌ها در سطوح مختلف داخلی و بین‌المللی. دولت‌ها در عصر امروزه ماهیتشان نیز خود به چالشی عمیق فراخوانده می‌شود.

این منازعات که در هر منطقه با توجه به ساختارهای حکومتی و سطح فرهنگ اجتماعی جوامع و نیز میزان برخورداری جامعه از تکنولوژی ارتباطی و سطح دموکراسی، به شکلی خاص و ویژه سر می‌گیرد، اغلب تشریفاتی است از سوی کنشگران متعدد برای اعلام موجودیت قدرت! و یا تلاشی برای مبارزه قدرت!؛ جالب اینکه اینک در یک تفاهم واقع بینانه، دیگر کسی به دنبال تأسیس «قدرت مطلق» نیست زیرا عملاً دریافته‌اند؛ قدرت علی‌رغم میل ایشان؛ خواسته یا ناخواسته، در سطح وسیعی از جامعه گسترش یافته و اینک در سطوح مختلف، هر یک از بازیگران قدرت، بخشی از «قدرت» را در کنار خود حس می‌کنند. شاید کمی افراطی و یا بهتر بگوییم اغراق آمیز صحبت کردیم اما در ادامه با نگاهی منصفانه می‌توانیم نسبت به آنچه گفتیم قضاوت کنیم. امروز امکانات باور نکردنی حاصل از تکنولوژی اینترنت همچون «شبکه‌های اجتماعی» مختلف که ما از آنها به عنوان

«رسانه‌های نوین» یاد می‌کنیم باعث شده تا نه تنها محدودیتی در اطلاعات افراد، سازمانها و نهادها وجود نداشته باشد بلکه هر کاربر بتواند با کمک این تکنولوژی شخصاً بر اطلاعات جاری جامعه بیافزاید و خود در نقش سکان دار یک جریان سیاسی، اجتماعی و یا.... ظاهر شود. از ویژگیهای مهم این اطلاعات هم آنست که به سرعت گسترش می‌یابد و میرایی ندارد! حتی اگر آن فرد و یا آن نهاد، سازمان و گروه دیگر وجود نداشته باشد.

این قابلیت باور نکردنی که ما از آن به عنوان «قدرت» یاد می‌کنیم به همان اندازه که وسیله انگیز است، می‌تواند خطرناک نیز باشد. به عنوان مثال گسترش اطلاعات محرمانه بر اثر قدرت جهان در شبکه‌های اجتماعی توسط یک سایت محلی (ویکی لیکس) که به وسیله یک فرد معمولی مدیریت می‌شود چه بسا می‌توانست آتش جنگی عظیم را منتهی به برافروزد و کنترل و هدایت آن هم تنها به دست یک جوان صاحب تکنولوژی باشد. همچنین دیدیم در «بهار عربی» چگونه انتشار یک فیلم خود سوزی در شبکه‌های اجتماعی با هدایت چند کاربر، منطقه‌ای را دچار تحولات اساسی نمود که پیامدهای آن همچنان تا امروز باقیست.

از اینرو کسب قدرت از این طریق (دسترسی به امکانات گسترده تکنولوژی نوین ارتباطات) نمی‌تواند سودایی باشد زود گذر و نماندگارندگان آن به راحتی از کنار آن بگذرند و دولت‌ها نیز در مقابل آن بی تفاوت باشند پس باید چه کرد؟! چگونه باید با این رقبای افسار گسیخته که عموماً قواعد بازی را می‌شناسند و به آن هیچ پایبندی ندارند مواجه شد؟! اینها چیزهایی است که سعی می‌کنیم در ادامه تبیین نقش رسانه‌های نوین در شکل‌گیری نوع جدیدی از قدرت و آن پردازیم و این همان چیزی است که ما در این کتاب به دنبال آن هستیم.

رضا سیف پور

## آغاز سخن

شناخت «ماهیت قدرت» از دیر باز یکی از مسائل مهم در حوزه علوم سیاسی محسوب می‌شد. محققین علوم سیاسی در هر عصر، همواره به دنبال پاسخ به این سؤالات مهم بودند که منشأ قدرت سیاسی چیست؟ این قدرت در دست چه کسانی است؟ چگونه حاصل می‌شود؟ مشروعیت آن وابسته به چیست؟ و چگونه می‌توان از این قدرت به نحو صحیح استفاده کرد و یا آن را حفظ نمود؟ جالب اینکه نوع پاسخ به این سؤالات، در سده‌های اندیشمندان هر عصر، تا حد زیادی معرف ویژگی‌های سیاسی - اجتماعی آن عصر نیز بود. از اینرو می‌توان دریافت مفهوم «قدرت سیاسی» و ماهیت آن در طول تاریخ همواره بصورت یک امر عینی، در هر عصر و متناسب با ویژگی‌های آن عصر دچار تغییر و تحولاتی اساسی شده است.

امروز ما در عصری زندگی می‌کنیم که به سبب پیشرفتهای شگفت انگیز در عرصه ارتباطات، جهان وارد دورانی جدید شده که ما از آن به عنوان «عصر رسانه‌های نوین» یاد می‌کنیم. در این عصر بیش از هر زمان دیگری حد و مرزهای، قراردادی بی رنگ شده و بافشرده و فشرده شدن مفهوم زمان و مکان، پدیده «دهکده کوچک جهانی» بیش از هر وقت دیگر از بایات نزدیک افراد و نهادها را تعریف می‌کند. مهمتر آنکه امروزه، بدلیل پیوستگی عمیق بیش از پیش دو مقوله رسانه و سیاست، که می‌تواند به حاصل ویژگی‌های جدید تکنولوژی رسانه باشد، شاهد تغییراتی مهم در مفاهیم مختلف سیاسی از جمله «قدرت سیاسی» نیز هستیم.

در عصر حاضر که از آن به عنوان «عصر رسانه‌های نوین» یاد می‌کنیم یکی از مهمترین زیر بناهای ساختار ارتباطی و اطلاعاتی برعهده رسانه هاست. اینک بدلیل پیچیدگی‌های اجتماعی در جوامع مختلف و قابلیت‌های روز افزون تکنولوژی، کاربرد رسانه‌ها در زمینه‌های فرهنگی اقتصادی و البته سیاسی روز به روز فزونی

می‌یابد. رسانه‌ها و بخصوص «رسانه‌های نوین» باعث شده‌اند تا روابط میان انسانها و همین‌طور دولت‌ها و ملت‌ها ابعاد جدیدی پیدا کند و با گسترش ابعاد حضور این رسانه‌ها، جوامع هر چه بیشتر سیاسی تر شوند. از این منظر دور از انتظار نیست که بخواهیم قدرت را در حضور پدیده مهم عصر حاضر یعنی «رسانه‌های نوین» مجدداً مورد بررسی قرار دهیم.

«رسانه‌های نوین» با قابلیت منحصر به فردی که دارند باعث شده‌اند تا هر فرد خود بتواند علامه بر «گیرنده پیام» به یک «فرستنده یا تولید کننده پیام» تبدیل شود. این یکی از مهمترین ویژگی‌های نسل جدید رسانه هاست که از بعدی دیگر باعث گسترش آگاهی در جوامع و شکسته شدن حد و مرزها و محدودیت‌های فرا روی جامعه در عرصه عمومی می‌گردد. از طرف دیگر این رسانه‌ها باعث شده‌اند تا اینک نوع جدیدی از رابطه بین حکومت کنندگان (دولت‌ها) و حکومت شوندگان (مردم) برقرار شود که در این کتاب، این مهم بیش از همه مورد توجه ما است. البته ناگفته نماند که میزان و نوع این رابطه، عوامل متعددی از جمله قوع و میزان مشارکت سیاسی مردم در جوامع مختلف، متغی دارد با اینحال این قابلیت منحصر به فرد در عصر حاضر باعث شده تا تعریف «قانون اساسی» از شکل سنتی خود که بیشتر معطوف به جایگاه دولت‌ها بود کمی فاصله بگیرد. کارشناسان علوم سیاسی را وادارد تا با رویکردی جدید بار دیگر در تعاریف مربوط به این حوزه بازنگری نمایند.

تحول حاصل در ارتباطات و شکل گیری «رسانه‌های نوین» و افزایش توان مبادله اطلاعات در سطح جوامع، موجب ظهور بازیگران جدیدی در جهان معاصر شده است. این امر کارکرد ابزارهای ارتباطی را که در گذشته ابزارهایی ساده برای انتقال معانی و پیام بودند، پیچیده تر نموده و توانسته بر وجوه مهم زندگی اجتماعی تأثیرات عمیقی را بر جای گذارد بطوریکه اکنون می‌بینیم، نظام‌های نوین ارتباطی و

«رسانه‌های نوین» توانسته‌اند منشأ تحولاتی عظیم در عرصه قدرت سیاسی، اقتصادی و نظامی در جهان معاصر شوند. البته همین رسانه‌ها به دلیل برخی پیامدهای منفی که آن‌هم تا حد زیادی وابسته به ذات و ماهیت آنهاست متأسفانه می‌توانند برای امنیت و استقلال جوامع مشکلاتی را نیز در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و البته سیاسی به وجود آورند که جای بحث آن در مجالی دیگر است. به عنوان مثال، اطلاعاتی که اکنون از طریق شبکه‌های اجتماعی (فیس بوک، توییتر، یوتیوب و...) به عنوان «رسانه‌های نوین» در کنار شبکه‌های ماهواره‌ای و یا امکاناتی همچون تلفن‌های همراه و دیگر اشکال جدید رسانه‌ای تولید و ارسال می‌شود کمتر از طرف حکومت‌ها قابل کنترل و به خصوص با برهم زدن قوانین و قواعد مرسوم سیاسی و نادیده انگاشتن بسیاری از مقررات و حریم خصوصی افراد باعث نگرانی و مشکلات، برای بسیاری از دولت‌ها شده است. مضاف بر آن، اینک علاوه بر شهروندان، تروریست‌ها و گروه‌های تندرو نیز توانایی دسترسی به این ابزار و امکانات را در اختیار دارند و به راحتی می‌توانند اطلاعات روزآمد را از هر گوشه جهان دریافت و در همان حال اطلاعاتی تولید کرده و در اختیار مخاطبان خود قرار دهند که ممکن است در بسیاری موارد برخلاف منافع عمومی و امنیت جامعه باشند. اینها مزایای عصر «رسانه‌های نوین» است. اکنون رسانه‌های نوین بسیاری از حد و مرزها را درهم شکسته‌اند و حکومت‌ها نیز اغلب، کار چندانی در مقابله با آن نمی‌توانند انجام دهند. مهم‌تر از همه اینکه اطلاع رسانی به شیوه جدید، سهولت شکسته شدن انحصار رسانه‌های داخلی شده و افراد یا مخاطبین را قادر می‌سازد تا منبع اطلاعاتی خویش را خود تعیین نمایند. این امکان، به شدت نقش رسانه‌های دولتی را به چالش کشیده است. اینگونه است که می‌بینیم زمان به نفع تکنولوژی‌های جدید ارتباطی و به زیان شیوه‌های سنتی و انحصاری اطلاع رسانی تغییر یافته است.

ما در این نوشتار تلاش کرده ایم تا ضمن بررسی ماهیت جدید «قدرت سیاسی» و نیز بیان دقیق تر مفهوم و ویژگیهای خاص عصر رسانه‌های نوین به چگونگی شکل گیری مفهوم جدید «قدرت سیاسی» در عصر حاضر پردازیم و با بیان نقش و اهمیت کنشگران جدید در حوزه قدرت سیاسی به طرح راهبردی مناسب برای دولت‌ها در مواجهه با وضعیت موجود دست یابیم اما قبل از ورود به بحث اصلی بیان برخی مقدمات لازم است.

مقدمت از ده سال از عمر نسل جدیدی از رسانه‌ها تحت عنوان «رسانه‌های نوین» می‌گذرد. رسانه‌هایی که به سرعت رسانه‌های سنتی، شامل شبکه‌های تلویزیونی، شبکه‌های کابلی، رسانه‌های مکتوب و سایت‌های اینترنتی را پشت سر گذاشتند و باعث شدند تا در گسترش شبکه‌گیری یک فضای عمومی مجازی جدید، مصرف کنندگان، خود به «تولید کنندگان» پی تبدیل شوند.

امروزه شبکه‌های اجتماعی بدون فیس‌بوک، توئیتر و یوتیوب در کنار سایر تکنولوژی‌های ارتباطی موجود مانند شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای و تلفن‌های همراه (موبایل) و با بهره‌گیری از توان آنها باعث شده‌اند تا مردم بیش از هر زمان دیگری بتوانند در هر کجای دنیا به راحتی اطلاعات را در اختیار داشته و یا خود آن را تولید نمایند. اگر بپذیریم «اطلاعات، قدرت است» و رسانه ابزار قدرت، این ابزار گران قیمت و اثرگذار که تا کنون تنها در اختیار دولت و چند غول رسانه‌ای بزرگ بود، اینک به مدد تکنولوژی جدید ارتباطات و نسل جدید رسانه‌های تحت اینترنت دیگر از کنترل دولت‌ها و سلطه مطلق غول‌های رسانه‌ای خارج شده و به راحتی و ارزانی در دست مردم، نهادها و سازمانها قرار گرفته و باعث شده تا در جوامع مختلف، با توجه به ساختار سیاسی - اجتماعی آن جامعه با شکل جدیدی از اثر گذاری شهروندان در وضعیت سیاسی - اجتماعی مواجه شویم که ما قصد داریم از آن به عنوان شکل جدیدی از «قدرت» با ماهیتی نو، سخن بگوییم. قدرتی که

می تواند بطور بالقوه در دست تک تک شهروندان به عنوان بازیگرانی جدید و بسیار اثر گذار قرار گیرد.

نمونه بارز این حقیقت را همین اواخر در انقلاب های کشورهای عربی موسوم به «بهار عربی» دیدیم. در این انقلاب ها، رسانه ها قدرت رهبری را از دست افراد و گروه ها سیاسی گرفته و با ایجاد ساختاری افقی در هدایت سیاسی - اجتماعی جامعه آغاز «عصر جدیدی در مناسبات قدرت» را در هزاره سوم نوید دادند. عصری که در آن مردم انستند به بازیگرانی مهم در عرصه سیاست تبدیل شوند و جایگاه انحصار دولت در جهت توانایی اعمال قدرت و نیز برخورداری از حق کنش و نیز احزاب سیاسی در ارتباطات سیاسی را به چالش بکشند. اکنون می توان به خوبی احساس کرد که به واسطه این نسل از رسانه ها یک ساختار متفاوت از قدرت در حال شکل گرفتن است و در زمان بزرگ در تعریف قدرت و نقش آن در زندگی اجتماعی و سیاسی مردم پدید آمده که طرفی باعث نگرانی روز افزون دولت ها نیز شده است. به این ترتیب انتظار می رود در آینده نزدیک شاهد شکل گیری ساختار گسترده ای در «روابط قدرت»، «دولت» و «ملت» باشیم. این می تواند یک انقلاب در «ماهیت قدرت سیاسی» باشد. جایجایی عجیب و وسوسه انگیز در جایگاه قدرت محسوب شود. جایجایی که به تدریج هر چیز به شکل خروج از تمرکز گرایی و حرکت به سوی ایجاد شبکه ای سه طرفه قدرت، تبلور می یابد و در آن مردم و نهادها به کمک «رسانه های نوین» نقشی اساسی دارند.

در حال حاضر «رسانه های نوین» با ویژگیهای منحصر به فردی که از آن برخوردارند موجبات انتقال اطلاعات را در کشورهایی که در آنها حکومت ها از طریق اعمال «سانسور»، رسانه های سنتی را محدود نموده اند، فراهم ساخته اند. برخی از این ویژگی ها که در ادامه به آنها بیشتر خواهیم پرداخت عبارتند از: تعاملی بودن، عدم محدودیت زمانی، ظرفیت بالای اطلاع رسانی، قابلیت کنترل از سوی مخاطبان،

فردی شدن، سرعت و اثرپذیری بالا و..... نکته بسیار مهم اینکه اکنون صاحبان تکنولوژی تلفن‌های همراه و موبایل‌های هوشمند و نیز مدیران شبکه‌های ماهواره‌ای و سایت‌های پر مخاطب اینترنتی، با درک توانمندی‌های عجیب «شبکه‌های اجتماعی» یا همان «رسانه‌های نوین» و تطبیق امکانات خود با توانمندی‌های این نسل از رسانه‌ها و بهره‌گیری از امکانات گسترده این شبکه‌های رسانه‌ای، حلقه‌های بسیار کارآمدی را زنجیره اطلاع‌رسانی را در مقیاس جهانی شکل داده‌اند که قدرتی عظیم را در اختیار شهروندان و در مواردی معترضان ضد دولتی قرار داده است. شاید بتوان گفت اوج این هم‌آوایی تکنولوژیک را در کشورهای عربی شاهد بودیم و اکنون نیز در برخی دیگر نقاط دنیا با جلوه‌های مختلف آن مواجه هستیم. از جمله مناطق ناآرامی همچون لبنان و کشورهای دیگری که به تدریج مشق دموکراسی می‌کنند!

تأثیر گذاری «رسانه‌های نوین» در دو بعد قابل تأمل است: اثرات بلند مدت و تأثیرات کوتاه مدت. در بُعد اول «رسانه‌های نوین» با توجه به ویژگی‌های ذکر شده می‌توانند باعث آگاهی توده‌های مردم نسبت به موضوعات مختلف پیرامون خود و وضعیت کشورشان و مقایسه آن با کشورهای توسعه‌یافته و جهان شوند و به این ترتیب مردم کشورهای مختلف بطور ناخودآگاه می‌توانند به تدریج به جامعه خود با دیگر کشورها دست یابند و اینگونه است که سؤال و آگاهی هر دو به موازات هم در ذهن طبقات مختلف اجتماعی توسعه می‌یابد. این همان چیزی است که بسیاری از آن به عنوان «باروت مطالبات» یاد می‌کنند و شکی نیست اگر به سرعت تلقی نشود می‌تواند با فراهم آمدن شرایط مناسب، «انفجار» مهیبی را در قالب اعتراضات اجتماعی به همراه داشته باشد. از طرف دیگر در حوزه تأثیر گذاری کوتاه مدت نیز، «رسانه‌های نوین» در زمان بروز اعتراضات و مقابله با دولت‌ها می‌توانند نقش‌های عملیاتی متعددی را ایفا نمایند. به عنوان مثال در همین کشورهای عربی دیدیم که چگونه کاربران اینترنت (که می‌توانند هر کدام از مردم عبادی باشند) در قامت یک



فعال سیاسی، یک حزب و حتی یک رهبر ظهور کردند و در سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی مجازی، مانند فیس بوک و توئیتر، برای برگزاری تجمع و اعلام «روز خشم»، فراخوان صادر نمودند و همچنین درباره چگونگی و کیفیت این فراخوان و برگزاری آن به گفت و گو و تبادل نظر پرداختند و پس از تجمعات و درگیری‌ها با انتشار خبر و عکس و فیلم ضبط شده به وسیله دوربین‌های موبایل در سایت‌ها، وبلاگ‌ها و مخصوص شبکه‌های اجتماعی، اطلاعات بسیاری را در اختیار مردم خود و سایر کشورها قرار دادند. حوادث پس از انتخابات ۸۸ ایران نیز نمودی دیگر از این تمایلات بالقوه را جلوه بود که می‌تواند جداگانه مورد بررسی قرار گیرد.

به این ترتیب «رسانه‌های این» با بهره‌گیری از امکانات گسترده خود می‌توانند به عنوان عاملی قدرتمند در مقام خواست دولت‌ها قرار گیرند. اینگونه است که دوباره به آن نکته معروف برمی‌گردیم که «رسانه، ابزار قدرت است» و در وضعیت کنونی، طرفی قدرتمندتر خواهد بود که محصولات رسانه‌ای (پیام‌های) جذاب‌تری برای مخاطبین جهانی خود منتشر نمایند. این محصول رسانه‌ای می‌تواند فیلمی معمولی و حتی بی کیفیت از تیراندازی نیروهای دولتی، طرف معترضین در یکی از خیابان‌ها باشد که به وسیله گوشی تلفن همراه فردی عکس گرفته شده و در فضای «یوتیوب» یا «فیس بوک» به اشتراک گذاشته شده است. این نشان می‌دهد اینگونه فیلم‌ها به مراتب جذاب‌تر، پرمخاطب‌تر و تأثیرگذارتر از سخنرانی‌های مصاحبه فلان مقام حکومتی است که از تلویزیون دولتی همان کشور پخش می‌شود و سعی دارد تا همه چیز را آرام و تحت کنترل نشان دهد.

بسیار خوب! اکنون می‌توانیم بگویم فناوری‌های نوین باعث شده تا رسانه به عنوان ابزار ارزشمند قدرت در اختیار تک تک مردم قرار گیرد و اینگونه آنها را قدرتمند سازد، آنقدر قدرتمند که می‌توانند غیرممکن را ممکن نموده و بر تصورات خود جامه عمل بپوشانند اما این چندان مطلوب دولت‌ها نیست! از اینرو برای

دولت‌ها لازم است تا به درک درستی از وضعیت موجود دست یابند و از این طریق بتوانند استراتژی مناسبی را در مقابل آن پیش بگیرند. به عبارت دیگر دولت‌ها ناگزیرند با قدرت نمایی بی سابقه رسانه‌ها، نسبت خود با رسانه را دوباره تعریف کنند و برای قوام و دوام نظامات سیاسی خویش، نگاه تعاملی تتری نسبت به رسانه داشته باشند، چه آن که اگر تا دیروز رسانه به چند عنوان روزنامه و چند خبرگزاری تعدی می‌نمود، شبکه رادیویی و تلویزیونی قابل کنترل محدود می‌شد، امروز هر شهروند می‌تواند خبرنگار رسانه شخصی خود باشد و حتی به مخاطبانی میلیونی دست یابد.

اکنون بی‌توان به وضوح احساس کرد که با انقلاب‌های کشورهای عربی، عصر جدیدی در فضای رسانه‌ها و ماهیت قدرت ایجاد شده است که باید آن را به درستی شناخت و ابعاد آن را بررسی نمود. لذا در این کتاب قصد داریم تا ضمن بیان ماهیت جدید قدرت سیاسی، در ادامه بطور خاص بدنبال بررسی این مسأله هستیم که دولت‌ها چگونه باید نسبت خود را با این رسانه‌ها باز تعریف نمایند؟ و برای بقا و دوام نظام سیاسی خود باید چه راهبردی را نسبت به این رسانه‌ها داشته باشند؟ اما برای اینکه بتوانیم به همراهی بهتری تا پایان را دست‌یابیم لازم است تا ابتدا در بخش بعدی به درک مشترکی از برخی مفاهیم دست یابیم.